17. 10. 2005

ID: 36513

Předběžná otázka, jednání prokuristy

Vzhledem k tomu, že zástavní právo mohlo a může vzniknout i na základě neplatné zástavní smlouvy a že zástavní právo nevzniká ve všech případech, v nichž byla uzavřena platná zástavní smlouva a došlo podle ní ke vkladu zástavního práva do katastru nemovitostí, není případné určení neplatnosti nebo platnosti zástavní smlouvy právním prostředkem způsobilým odstranit nejistotu v právním postavení zástavního věřitele nebo zástavního dlužníka nebo zamezit ohrožení jejich práv.

Jednáním prokuristy je podnikatel vázán jak tehdy, jestliže překročení oprávnění vyplývající z udělené prokury výslovně schválil, tak i v případě, že svůj nesouhlas s jednáním prokuristy neoznámil druhé straně bez zbytečného odkladu po tom, co se o překročení oprávnění z prokury dozvěděl.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 2207/2003, ze dne 29.1.2004)

Nejvyšší soud České republiky rozhodl v právní věci žalobce E. spol. s r.o., zastoupeného advokátem, proti žalovaným 1) K. bance, s.p.ú. v likvidaci, 2) Mgr. P. J. jako správci konkursní podstaty úpadce E., a.s., zastoupenému advokátem, 3) České konsolidační agentuře, o určení neplatnosti zástavní smlouvy, vedené u Městského soudu v Praze pod sp. zn. 51 Cm 47/94, o dovolání žalovaného 3) proti rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 13. ledna 2003 č.j. 5 Cmo 358/2002-139 ve znění usnesení ze dne 24. července 2003 č.j. 5 Cmo 358/2002-182, tak, že rozsudek vrchního soudu a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 27. června 2002 č.j. 51 Cm 47/94-81 ve znění usnesení ze dne 8. srpna 2002 č.j. 51 Cm 47/94-95 se zrušují a věc se vrací Městskému soudu v Praze k dalšímu řízení.

Z odůvodnění :

Žalobce se domáhal, aby bylo určeno, že "smlouva o zřízení zástavního práva k nemovitostem, uzavřená dne 26.2.1992 mezi P., a.s. (nyní E., a.s.) a I. bankou, státním peněžním ústavem (nyní I., a.s.) k zajištění úvěrové smlouvy č. 03739155 ze dne 1.11.1991, registrovaná dne 28.2.1992 pod č.j. R II 178/92 Státním notářstvím v Ústí nad Labem a zapsaná v evidenci nemovitostí Střediska geodézie v Ú. L. na č.l. vlastnictví 215 pro katastrální území T.", je neplatná. Žalobu zdůvodnil zejména tím, že smlouvu o zřízení zástavního práva "podepsal" za tehdejšího vlastníka nemovitostí P., a.s., bývalý ekonomický ředitel Ing. J. Č., který "byl pověřen prokurou bez zvláštního oprávnění zcizovat nebo zatěžovat nemovitosti". Protože uvedené překročení prokury nebylo vlastníkem nemovitostí schváleno, je smlouva o zřízení zástavního práva ze dne 26.2.1992 neplatným právním úkonem.

Býv. Krajský obchodní soud v Praze rozsudkem ze dne 14.12.1995 č.j. 51 Cm 47/94-33 zamítl žalobu o určení, že "smlouva o zřízení zástavního práva k nemovitostem uzavřená dne 26.2.1992 k zajištění úvěrové smlouvy č. 03739155 ze dne 1.11.1991 je neplatná", a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Dospěl k závěru, že na požadovaném určení nebyl zjištěn naléhavý právní zájem, neboť žalobce "nedoložil, že by bez tohoto určení bylo ohroženo jeho právo nebo že by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým".

K odvolání žalobce Vrchní soud v Praze usnesením ze dne 28.11.2001 č.j. 5 Cmo 269/96-57 rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Odvolací soud dovodil, že "vlastník nemovitosti, na níž vázne zástavní právo, má v daném řízení jako žalobce naléhavý právní zájem na určení platnosti zástavní smlouvy a existence zástavního práva", neboť "existence zástavního práva má vliv například na stanovení ceny nemovitosti v případě jejího prodeje nebo při odevzdání do zástavy a bez určení jeho neplatnosti nelze dosáhnout výmazu zástavního práva z katastru nemovitosti.

Městský soud v Praze poté rozsudkem ze dne 27.6.2002 č.j. 51 Cm 47/94-81 ve znění usnesení ze dne 8.8.2002 č.j. 51 Cm 47/94-95 určil, že "smlouva o zřízení zástavního práva k nemovitostem uzavřená dne 26.2.1992 mezi P., a.s. (nyní E., a.s.) a I. bankou, státním peněžním ústavem, k zajištění úvěrové smlouvy č. 03739155 ze dne 1.11.1991, registrovaná dne 28.2.1999 pod číslem jednacím R II 178/92 Státním notářstvím v Ústí nad Labem a zapsaná v evidenci nemovitostí Střediska geodézie v Ú. L. (nyní katastr nemovitostí) na č. LV 215 pro katastrální území T.", je

neplatná a rozhodl, že žalovaní 2) a 3) jsou povinni zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení 11.225,- Kč k rukám "právního zástupce žalobce". Z provedených důkazů zjistil, že podle smlouvy o úvěru ze dne 1.11.1991 č. 03739155 poskytla I. banka, státní peněžní ústav, P., a.s., úvěr ve výši 150.000.000,- Kčs a že k zajištění pohledávky z úvěru uzavřeli I. banka, státní peněžní ústav, a P., a.s., dne 26.2.1992 smlouvu o zřízení zástavního práva k nemovitostem, ve smlouvě blíže uvedeným, která byla rozhodnutím býv. Státního notářství v Ústí nad Labem ze dne 28.2.1992 pod č. R III 178/92 registrována; za P., a.s., smlouvu o zřízení zástavního práva podepsal J. Č. s "dodatkem označujícím prokuru". Nyní je vlastníkem zastavených nemovitostí žalobce a věřitelem zajištěné pohledávky žalovaný 3). Vycházeje z názoru odvolacího soudu, že na určení neplatnosti smlouvy o zřízení zástavního práva ze dne 26.2.1992 je naléhavý právní zájem, dospěl soud prvního stupně k závěru, že jde o neplatný právní úkon, neboť prokurista nebyl oprávněn zatěžovat nemovitosti ani podle ustanovení § 24l hospodářského zákoníku, ani podle ustanovení § 14 obchodního zákoníku.

K odvolání žalovaného 3) Vrchní soud v Praze rozsudkem ze dne 13.1.2003 č.j. 5 Cmo 358/2002-139 ve znění usnesení ze dne 24.7.2003 č.j. 5 Cmo 358/2002-182 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl, že žalovaný 3) je povinen zaplatit žalobci na náhradě nákladů odvolacího řízení 10.075,- Kč k rukám advokáta. Odvolací soud znovu dovodil, že na požadovaném určení je dán naléhavý právní zájem ve smyslu ustanovení § 80 písm.c) o.s.ř. Protože bylo zjištěno, že smlouvu o zřízení zástavního práva "podepsal prokurista", a protože nebylo prokázáno, že by byl oprávněn zcizovat nebo zatěžovat nemovitosti podle ustanovení § 24l hospodářského zákoníku, je tato smlouva neplatná, neboť jednání takového prokuristy nemůže společnost zavazovat, a nebylo ani prokázáno, že by "toto překročení oprávnění daného prokurou společnost schválila a nedostatek by tak byl zhojen".

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný 3) dovolání. Namítá v první řadě, že prokuru udělenou Ing. J. Č. bylo třeba posuzovat i po 1.1.1992 podle ustanovení § 24l a násl. hospodářského zákoníku a že zápis prokury do podnikového rejstříku neměl "konstitutivní charakter". Prokazoval-li žalobce výpisem z obchodního rejstříku, že oprávnění zcizovat a zatěžovat nemovitosti nebylo v udělení prokury Ing. J. Č. zahrnuto, šlo o důkaz nezpůsobilý takové tvrzení prokázat a závěr, který v tomto směru učinily soudy obou stupňů, proto nemá oporu v provedeném dokazování. Řízení před soudy je rovněž zatíženo vadami, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, neboť soud prvního stupně vycházel ze skutečností, které netvrdil ani žalobce, a při jednání dne 27.6.2002 přerušil jednání, aby - v rozporu se základními principy ovládající civilní sporné řízení - zřejmě telefonicky zjistil, že předmětné nemovitosti nebyly sepsány do konkursní podstaty. Podle názoru žalovaného 3) není správný ani názor odvolacího soudu, že by žalobce měl na určení neplatnosti smlouvy o zřízení zástavního práva naléhavý právní zájem, neboť ani případný úspěch žalobce ve sporu nemůže vytvořit pevný právní základ pro účastníky řízení a žalobce se mohl domáhat přímo určení neexistence zástavního práva. Nesprávné právní posouzení věci odvolacím soudem spočívá též v tom, že případné překročení zmocnění prokuristy nemá za následek neplatnost právního úkonů, ale to, že z jednání je zavázán zmocněnec sám, jestliže zastoupený jeho úkon dodatečně bez zbytečného odkladu neschválí. Žalovaný 3) navrhl, aby dovolací soud zrušil rozsudky soudů obou stupňů a aby věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Žalobce navrhl, aby dovolací soud dovolání žalovaného 3) jako nepřípustné odmítl, popřípadě, aby je, shledá-li dovolání přípustným, jako nedůvodné zamítl. K odvolacím důvodům uvedl, že nedostatek oprávnění prokuristy Ing. J. Č. k zatěžování nemovitostí byl za řízení nepochybný a že jeho právní důsledky jsou obdobné při posuzování věci jak podle hospodářského zákoníku (jeho § 24l odst.2), tak i podle obchodního zákoníku (jeho § 14 odst.2). Za řízení nedošlo k žádným vadám, které by mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Na určení neplatnosti zástavní smlouvy žalobce má naléhavý právní zájem, a to už proto, že bez takového určení nemůže dosáhnout výmazu zástavního práva z katastru nemovitostí. Z určení absolutní neplatnosti smlouvy pak lze nepochybně dovodit též neexistenci práva či právního vztahu. Skutečnosti, že zástavní smlouva byla podepsána prokuristou a že společnost jeho úkon bez zbytečného odkladu neschválila, nemají za následek, že by ze smlouvy byl zavázán prokurista, ale že smlouva je absolutně a od počátku neplatná.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o.s.ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o.s.ř. a že jde o rozsudek, proti kterému je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadený rozsudek ve smyslu ustanovení § 242 o.s.ř. bez nařízení jednání (§ 243a odst. 1 věta první o.s.ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

S názorem odvolacího soudu, že v projednávané věci je dán naléhavý právní zájem na určení neplatnosti smlouvy o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvy) ze dne 26.2.1992, dovolací soud nesouhlasí.

Podle ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř. lze žalobou (návrhem na zahájení řízení) uplatnit, aby bylo rozhodnuto o určení,

zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.

Podle ustálené judikatury soudů naléhavý právní zájem o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo ohroženo právo žalobce nebo kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým. Žaloba domáhající se určení podle ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř. nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b) o.s.ř. (srov. například rozsudek býv. Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24.2.1971 sp. zn. 2 Cz 8/71, uveřejněný pod č. 17 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1972). Vyslovený předpoklad však nelze chápat všeobecně. Prokáže-li žalobce, že má právní zájem na tom, aby bylo určeno určité právo nebo právní poměr, přestože by mohl žalovat přímo na splnění povinnosti, nelze mu určovací žalobu odepřít. Za nedovolenou - při možnosti žaloby na plnění - lze považovat určovací žalobu jen tam, kde by nesloužila potřebám praktického života, nýbrž jen ke zbytečnému rozmnožování sporů. Jestliže se určením, že tu právní vztah nebo právo je či není, vytvoří pevný právní základ pro právní vztahy účastníků sporu (a předejde se tak žalobě o plnění), je určovací žaloba přípustná i přesto, že je možná také žaloba na splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b) o.s.ř. (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.3.1997 sp. zn. 3 Cdon 1338/96, uveřejněný pod č. 21 v časopise Soudní judikatura, ročník 1997).

Žaloba o určení ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř. není zpravidla opodstatněna také tehdy, má-li požadované určení jen povahu předběžné otázky ve vztahu k posouzení, zda tu je či není právní vztah nebo právo, a to zejména tehdy, jestliže taková předběžná otázka neřeší nebo nemůže (objektivně vzato) řešit celý obsah nebo dosah sporného právního vztahu nebo práva. Stav ohrožení práva žalobce nebo nejistota v jeho právním postavení se totiž v takovém případě neodstraní toliko tím, že bude vyřešena předběžná otázka, z níž bez dalšího právní vztah (právo) významný pro právní poměr účastníků ještě nevyplývá, ale až určením, zda tu právní vztah nebo právo je či není. Jestliže například právní otázka platnosti či neplatnosti smlouvy má povahu předběžné otázky ve vztahu k existenci práva nebo právního vztahu (například vlastnictví), není zpravidla dán naléhavý právní zájem na určení této předběžné otázky, lze-li žalovat přímo o určení existence práva nebo právního vztahu (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.3.1996 sp. zn. II Odon 50/96, uveřejněný v časopise Soudní rozhledy č. 5/1996 na str. 113, a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2.4.2001 sp. zn. 22 Cdo 2147/99, uveřejněný pod č. 68 ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek, roč. 2001).

V projednávané věci bylo soudy zjištěno (správnost zjištění soudů v tomto směru dovolatel nezpochybňuje), že zástavní smlouva ze dne 26.2.1992 byla pravomocným rozhodnutím býv. Státního notářství v Ústí nad Labem registrována; podle ustanovení § 151b odst.1 občanského zákoníku ve znění účinném do 31.12.1992 tím byly splněny předpoklady ke vzniku zástavního práva. Právní otázka, zda zástavní smlouva ze dne 26.2.1992 je či není platným právním úkonem, za této situace představuje řešení toliko předběžné otázky ve vztahu k posouzení, zda na nemovitostech patřících žalobci vázne ve prospěch žalovaného 3) zástavní právo. I kdyby zástavní smlouva ze dne 26.2.1992 byla skutečně neplatným právním úkonem, nemůže případné určení neplatnosti této smlouvy vést k odstranění nejistoty v právním postavení žalobce nebo k zamezení ohrožení jeho práva.

Tím, že by byla určena neplatnost zástavní smlouvy, ještě bez dalšího nebylo (nemohlo být) postaveno na jisto, že podle ní vůbec nevzniklo (nemohlo vzniknout) zástavní právo. Dovolací soud v této souvislosti přihlédl k tomu, že podle právní úpravy účinné do 31.12.1992 (a podle ní také byla uzavřena posuzovaná zástavní smlouva) vznikalo (srov. § 151d odst. 1 obč. zák. ve znění účinném až do 31.12.2000) k nemovitostem zástavní právo nejen podle platné zástavní smlouvy, ale i na základě neplatné zástavní smlouvy, byla-li věc odevzdána zástavnímu věřiteli a ten ji přijal v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit (srov. například právní názor vyslovený v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26.11.1999 sp. zn. 21 Cdo 328/99, uveřejněném pod č. 48 v časopise Soudní judikatura, ročník 2000), a že podle nyní platné právní úpravy může vzniknout zástavní právo i na základě neplatné zástavní smlouvy v případě uvedeném v ustanovení § 161 odst. 1 obč. zák. Není tedy správný názor žalobce, že z určení absolutní neplatnosti zástavní smlouvy pak lze nepochybně dovodit též neexistenci zástavního práva.

Na druhé straně platí, že na základě platné zástavní smlouvy nemusí vždy vzniknout zástavní právo k nemovitostem, i když zástavní smlouva byla registrována státním notářstvím (podle právní úpravy účinné do 31.12.1992) nebo i když zástavní právo bylo podle takové smlouvy vloženo do katastru nemovitostí (podle právní úpravy účinné od 1.1.1993). Podle ustálené judikatury soudů (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4.4.2002 sp. zn. 21 Cdo 957/2001, uveřejněný pod č. 76 v časopise Soudní judikatura, ročník 2002) například není zástavní smlouva neplatná jen proto, že nevznikla pohledávka, kterou má zajišťovat zástavní právo, založené na této smlouvě (například proto, že nedošlo k uzavření smlouvy, podle které měla pohledávka vzniknout, že je taková smlouva neplatná apod.); i když je zástavní smlouva platným právním úkonem, zástavní právo nevznikne, jestliže nevznikla pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat.

V důsledku toho, že zástavní právo mohlo a může vzniknout i na základě neplatné zástavní smlouvy a že zástavní právo nevzniká ve všech případech, v nichž byla uzavřena platná zástavní smlouva a došlo podle ní ke vkladu zástavního práva do katastru nemovitostí, není případné určení neplatnosti nebo platnosti zástavní smlouvy právním prostředkem (objektivně vzato) způsobilým odstranit nejistotu v právním postavení zástavního věřitele nebo zástavního dlužníka nebo zamezit ohrožení jejich práv. Určení platnosti nebo neplatnosti zástavní smlouvy má jen - jak uvedeno již výše - povahu předběžné otázky pro určení, zda tu zástavní právo je či není. Vzhledem k tomu, že určením platnosti nebo neplatnosti zástavní smlouvy se nemůže vyřešit celý obsah a dosah sporného právního vztahu mezi jeho účastníky, nemůže být na takovém určení naléhavý právní zájem ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř. Na určení, že je neplatná zástavní smlouva, která byla registrována státním notářstvím (podle právní úpravy účinné do 31.12.1992) nebo podle níž bylo vloženo do katastru nemovitostí zástavní právo (podle právní úpravy účinné od 1.1.1993), nemůže být naléhavý právní zájem. K odstranění nejistoty v právním postavení žalobce nebo k zamezení ohrožení jeho práva může v tomto případě vést pouze určení toho, zda tu zástavní právo je či není (srov. též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.4.2003 sp. zn. 21 Cdo 58/2003, uveřejněný pod č. 90 v časopise Soudní judikatura, roč. 2003, a pod č. 2 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 2004).

Nejvyšší soud nesouhlasí ani se závěrem odvolacího soudu, podle kterého je zástavní smlouva ze dne 26.2.1992 neplatná jen proto, že ji za zástavce uzavřel prokurista Ing. J. Č., aniž by byl podle udělené prokury oprávněn zatěžovat nemovitosti.

Prokura představuje zvláštní druh plné moci, jejíž rozsah je vymezen přímo zákonem; prokurista je oprávněn ke všem právním úkonům, k nimž dochází při provozu podniku (§ 14 odst.1 obchodního zákoníku), nesmí však zcizovat a zatěžovat nemovitosti, ledaže by toto oprávnění bylo výslovně uvedeno v udělení prokury (§ 14 odst.2 obchodního zákoníku).

Jestliže prokurista překročí svá oprávnění zahrnutá v prokuře, je třeba následky jeho úkonu - vzhledem k tomu, že obchodní zákoník je neupravuje - posoudit (srov. § 1 odst.2 větu druhou obchodního zákoníku) podle obecné úpravy zastoupení uvedené v občanském zákoníku; protože prokura představuje zvláštní druh plné moci, je třeba užít těch ustanovení občanského zákoníku, která upravují překročení oprávnění zmocněnce vyplývající z plné moci, tj. zejména ustanovení § 33 odst.1 občanského zákoníku.

Podle ustanovení § 33 odst.1 občanského zákoníku překročil-li zmocněnec při jednání své oprávnění vyplývající z plné moci, je zmocnitel vázán, jen pokud toto překročení schválil. Neoznámí-li však zmocnitel osobě, se kterou zmocněnec jednal, svůj nesouhlas bez zbytečného odkladu po tom, co se o překročení dozvěděl, platí, že překročení schválil.

Z užití tohoto ustanovení pro řešení následků překročení oprávnění vyplývajících z udělené prokury vyplývá, že jednáním prokuristy je podnikatel vázán jak tehdy, jestliže překročení oprávnění vyplývající z udělené prokury výslovně schválil, tak i v případě, že svůj nesouhlas s jednáním prokuristy neoznámil druhé straně bez zbytečného odkladu po tom, co se o překročení oprávnění z prokury dozvěděl. Nelze proto úspěšně - jak to učinil odvolací soud - dovozovat, že je bez dalšího neplatná taková smlouva, kterou uzavřel za podnikatele jeho prokurista, jestliže překročil svá oprávnění vyplývající z udělené prokury, aniž by bylo zjištěno, že svůj nesouhlas s jednáním prokuristy oznámil druhé straně bez zbytečného odkladu po tom, co se o překročení oprávnění z prokury dozvěděl.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu není správný; Nejvyšší soud České republiky jej proto zrušil (§ 243b odst. 2 část věty za středníkem o.s.ř.). Protože důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí i na rozsudek soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud České republiky i toto rozhodnutí a věc vrátil Městskému soudu v Praze k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3 věta druhá o.s.ř.).

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Územní plán
- Základní vzdělávání (exkluzivně pro předplatitele)
- Žalobní argumentace (exkluzivně pro předplatitele)
- Zastavení exekuce
- Majetková podstata (exkluzivně pro předplatitele)
- Náhrada škody (exkluzivně pro předplatitele)
- Náhrada škody zaměstnancem
- Náklady řízení (exkluzivně pro předplatitele)
- Zajištění dluhu (exkluzivně pro předplatitele)
- Způsobilost být účastníkem řízení (exkluzivně pro předplatitele)
- Náhrada škody